

ส่วนที่ 4

การเลิกและการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญ

1. การเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญ

การเลิกห้างหุ้นส่วนนั้น กฎหมายเข้มงวดกว่าการเลิกสัญญาอย่างอื่น ๆ ในบางกรณี ต้องขออนุญาตศาลก่อนเพื่อให้ศาลมีคำสั่งเลิกจึงจะเลิกได้ นับว่าผิดกับสัญญาอื่น ๆ ซึ่งบอกเลิกกันเองได้ไม่ต้องขออนุญาตศาล ทั้งนี้ก็เพราะถ้าปล่อยให้เลิกห้างกันได้ง่าย ๆ ผู้เป็นหุ้นส่วนบางคนอาจได้รับความเสียหาย เช่น ขณะดำเนินกิจการมีกำไรดี หุ้นส่วนคนหนึ่งเกิดไม่พอใจหุ้นส่วนผู้จัดการจึงขอเลิกห้างทันที อย่างนี้ถ้าเลิกได้ หุ้นส่วนคนอื่น ๆ เขาอาจได้รับความเสียหายได้ การเลิกห้างหุ้นส่วนนั้นกฎหมายจึงต้องบัญญัติไว้เป็นพิเศษ ซึ่งแยกเป็น 3 กรณี ดังนี้

- (1) เลิกโดยข้อสัญญา
- (2) เลิกโดยบทบัญญัติของกฎหมาย
- (3) เลิกโดยคำสั่งศาล

(1) การเลิกโดยข้อสัญญา

การเลิกโดยข้อสัญญามีบัญญัติไว้ในมาตรา 1055 (1), (2), (3) การเลิกโดยข้อสัญญานี้เป็นเรื่องผู้เป็นหุ้นส่วนได้ตกลงเลิกกันเอง อาจจะตกลงกันไว้แต่แรกในขณะที่ทำสัญญาว่าจะเลิกห้างกันเมื่อใด หรือแม้แต่จะไม่ได้ตกลงกันแต่แรกว่าจะเลิกห้างกันเมื่อใด ผู้เป็นหุ้นส่วนจะตกลงกันภายหลังว่าจะเลิกห้างกันเมื่อใดก็ย่อมทำได้ เพราะเป็นเรื่องของสัญญาหรือแม้แต่จะตกลงกันแต่แรกว่าจะเลิกห้างหุ้นส่วนกันเมื่อใด แต่ต่อมาภายหลังจะตกลงกันเป็นอย่างอื่นก็ได้ แต่จะต้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนยินยอมพร้อมใจกัน เพราะทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้สินของห้างหุ้นส่วนตามมาตรา 1025 และในมาตรา 1032 ก็ยังได้บัญญัติว่า การเปลี่ยนแปลงข้อสัญญาเดิมแห่งห้างหุ้นส่วนหรือประเภทแห่งกิจการ ต้องได้รับความยินยอมจากหุ้นส่วนทุกคน เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

(2) การเลิกโดยบทบัญญัติของกฎหมาย

เป็นกรณีที่เลิกกันเพราะมีกฎหมายบัญญัติไว้ว่า เมื่อมีกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นให้ถือว่าห้างหุ้นส่วนได้เลิกกันโดยไม่ต้องขอความยินยอมจากหุ้นส่วนคนอื่น ๆ และไม่ต้องร้องขอให้ศาลสั่งเลิก ซึ่งมีอยู่ 2 กรณี คือ

- (1) ผู้เป็นหุ้นส่วนได้บอกเลิกห้างเมื่อได้ปฏิบัติตามมาตรา 1056
- (2) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตาย หรือล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ ทั้งสองกรณีนี้กฎหมายได้บัญญัติไว้ในมาตรา 1055 (4), (5)

(3) การเลิกห้างหุ้นส่วนโดยคำสั่งของศาล

กรณีนี้เป็นเรื่องผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ร้องขอให้ศาลสั่งเลิกห้างหุ้นส่วน เมื่อปรากฏกรณีใดกรณีหนึ่งตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1057

การเลิกห้างทั้งสามกรณีนี้จะอธิบายเรียงลำดับมาตราต่อไปนี้

มาตรา 1055 บัญญัติว่า “ห้างหุ้นส่วนสามัญย่อมเลิกกันด้วยเหตุดังกล่าวต่อไปนี้

- (1) ถ้าในสัญญาทำไว้มีกำหนดกรณีอันใดเป็นเหตุที่จะเลิกกันเมื่อมีกรณีนั้น
- (2) ถ้าสัญญาทำไว้เฉพาะกำหนดกาลใด เมื่อสิ้นกำหนดกาลนั้น
- (3) ถ้าสัญญาทำไว้เฉพาะเพื่อทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดแต่อย่างเดียวเมื่อเสร็จการนั้น
- (4) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งให้คำบอกกล่าวแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ ตาม

กำหนดดังบัญญัติไว้ในมาตรา 1056

(5) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตาย หรือล้มละลายหรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ”

การเลิกห้างตาม (1) นั้น เป็นเรื่องและผู้เป็นหุ้นส่วนได้ตกลงกำหนดกรณีอันใดเป็นเหตุที่จะเลิกห้างกันไว้ เมื่อมีกรณีนั้นเกิดขึ้นห้างก็ต้องเลิกทันที เช่นเข้าหุ้นกันค้าขายแร่ดีบุกส่งออกต่างประเทศและมีข้อตกลงกันว่าถ้ารัฐบาลออกกฎหมายห้ามนำแร่ดีบุกออกต่างประเทศให้ห้างหุ้นส่วนเป็นอันเลิกกัน เมื่อรัฐบาลได้ออกกฎหมายห้ามนำแร่ดีบุกออกต่างประเทศห้างหุ้นส่วนนี้ก็ต้องเลิกกันทันที หรืออาจจะกำหนดกันไว้ว่า ถ้าดำเนินกิจการไม่มีกำไรสามปีติดต่อกันก็ให้เลิกห้าง ดังนี้เมื่อห้างหุ้นส่วนไม่มีกำไรสามปีติดต่อกัน ก็เลิกห้างหุ้นส่วนได้

การเลิกห้างตาม (2) เป็นเรื่องกำหนดอายุของห้างไว้แน่นอนเป็นการล่วงหน้า เช่นตกลงกันว่าจะเข้าหุ้นกันสามปีนับแต่วันดำเนินกิจการ เมื่อครบกำหนดเวลาสามปีห้างก็ต้องเลิกกันทันที เว้นแต่จะมีการดำเนินกิจการต่อไปอีก ซึ่งมาตรา 1059 ให้ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนตกลงให้ห้างอยู่ต่อไปโดยไม่มีกำหนดเวลา

การเลิกห้างตาม (3) หุ้นส่วนอาจไม่ได้ตกลงกันโดยชัดแจ้ง แต่โดยเหตุที่เข้าหุ้นกันเพื่อทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างเดียว จึงเท่ากับว่ามีการตกลงกันโดยปริยายว่าเมื่อเสร็จกิจการนั้นแล้ว ก็ให้ถือว่าห้างเป็นอันเลิกกัน เช่น เอกได้ทำสัญญารับจ้างสร้างถนนสายแม่สอด-อุ้มผาง ต่อมานายโทได้ขอเข้ามาเป็นหุ้นส่วนด้วย ดังนี้เมื่อสร้างถนนสายแม่สอด-อุ้มผาง เสร็จห้างหุ้นส่วนระหว่างเอกกับโท ก็ต้องเลิกกันทันที

การเลิกห้างตาม (4) เป็นการบอกเลิกห้างในกรณีที่ห้างหุ้นส่วนนั้นไม่ได้กำหนดเวลาเลิกห้างกันไว้ เมื่อหุ้นส่วนผู้หนึ่งผู้ใดต้องการบอกเลิกห้างก็ทำได้แต่ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1056

กล่าวคือ ต้องบอกเลิก ก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้างเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน เช่น ห้างหุ้นส่วนห้างหนึ่งได้ตกลงกันให้ปิดบัญชีประจำปีคิดกำไรขาดทุนกันในวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี ถ้าหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดต้องการบอกเลิกห้าง ก็จะต้องแสดงความจำนงว่าจะเลิกห้าง ก่อนวันที่ 30 มิถุนายน จึงมีผลเป็นการเลิกห้างในวันที่ 31 ธันวาคม (30 มิถุนายน 31 กรกฎาคม, 31 สิงหาคม 30 กันยายน 31 ตุลาคม, 30 พฤศจิกายน, 31 ธันวาคม)

เหตุที่กฎหมายบังคับว่าจะต้องบอกกล่าวล่วงหน้าเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน ก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้างก็เพราะ ต้องการให้ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นได้ทราบล่วงหน้าว่าต่อไปห้างจะเลิกกันแล้วจะได้มีเวลาจัดการงานของห้างให้เสร็จสิ้นไป หรือถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ เห็นว่า ห้างหุ้นส่วนยังไม่ควรเลิกกัน ก็จะได้เตรียมเก็บเงินไว้ซื้อหุ้นของผู้เป็นหุ้นส่วนที่ต้องการเลิกห้าง ตามมาตรา 1060 และเมื่อซื้อแล้ว สัญญาเข้าหุ้นส่วนนั้นก็ยังคงใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน

การเลิกห้างตาม (5) มีผลโดยบทบัญญัติของกฎหมายเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตาย หรือล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ และรวมถึงคนเสมือนไร้ความสามารถด้วย เพราะต้นร่างภาษาอังกฤษใช้คำว่า “INCAPACITATED” ซึ่งแปลว่า คนเสมือนไร้ความสามารถ ไม่ได้ใช้คำว่า “INCOMPETENT” ซึ่งแปลว่าคนไร้ความสามารถ แต่ตามมาตรา 1055 (5) นี้ มิใช่เป็นบทบังคับเด็ดขาดว่าเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตายล้มละลาย หรือเป็นผู้ไร้ความสามารถแล้ว ห้างจะต้องเลิกเสมอไป เพราะมาตรา 1060 บัญญัติว่า “ในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ในมาตรา 1055 อนุมาตรา 4 หรืออนุมาตรา 5 นั้น ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่รับซื้อหุ้นของผู้ที่ออกจากหุ้นส่วนไปไซ้ ท่านว่าสัญญาหุ้นส่วนนั้นก็ยังคงใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน”

มาตรา 1056 บัญญัติว่า “ถ้าห้างหุ้นส่วนได้ตั้งขึ้นไม่มีกำหนดกาลอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นนิติ ท่านว่าจะเลิกได้ต่อเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งบอกเลิกเมื่อสิ้นรอบปีในทางบัญชีเงินของห้างหุ้นส่วนนั้น และผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นต้องบอกกล่าวความจำนงจะเลิกล่วงหน้าไม่น้อยกว่าหกเดือน”

ตามมาตรานี้เป็นเรื่องเข้าหุ้นส่วนกันโดยไม่ได้กำหนดเวลาเลิกห้างกันไว้และไม่ได้กำหนดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในการที่จะเลิกห้างไว้ด้วย

ดังนั้นกฎหมายจึงให้สิทธิแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนในการที่จะขอบอกเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญนั้นได้ เพราะกฎหมายไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ต้องการเลิกห้างจะต้องถูกผูกพันให้ต้องรับผิดชอบร่วมกันในการประกอบกิจการของห้างตลอดไป แต่กฎหมายก็ระวางที่จะไม่ให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งมาบอกเลิกห้างเสียกลางคัน เพราะอาจทำให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ เสียหายได้ กฎหมายจึงได้กำหนดให้ผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งต้องการที่จะเลิกห้างหุ้นส่วนบอกความจำนงที่จะเลิก

ห้างหุ้นส่วนล่วงหน้าไว้ไม่น้อยกว่าหกเดือนก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีเงินของห้าง และให้มีผล
เลิกห้างเมื่อสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้าง เช่น ห้างหุ้นส่วนคิดบัญชีการเงิน เพื่อแบ่ง
กำไรกันทุกวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งไม่ประสงค์จะเข้าหุ้น
ต่อไป ก็ขอยกเลิกห้างได้ แต่จะต้องบอกเลิกล่วงหน้าเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน ก่อนสิ้น
รอบปีในทางบัญชีเงินของห้างหุ้นส่วนนั้น ตามตัวอย่างนี้จะต้องขอยกเลิกห้างก่อนวันที่ 30
มิถุนายน จึงจะมีผลเป็นการเลิกห้างในวันที่ 31 ธันวาคม

ข้อสังเกต

ตามมาตรานี้ต้องเป็นกรณีที่เข้าหุ้นส่วนกันโดยไม่มีกำหนดระยะเวลาเลิกห้างกันไว้
หรือถ้าได้กำหนดระยะเวลาไว้ แต่เมื่อถึงกำหนดระยะเวลาแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนยังคงทำการค้า
อยู่ต่อไปโดยมิได้มีการชำระบัญชี (การชำระบัญชี คือการรวบรวมทรัพย์สินของห้างเพื่อนำมา
ชำระหนี้ที่ค้างชำระแก่บุคคลภายนอก ซดใช้เงินทอรองและค่าใช้จ่ายซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออก
ของตนไปในการจัดกิจการของห้างหุ้นส่วนและคืนทุนทรัพย์ให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนที่ได้ลง
เป็นหุ้น ถ้ามีเงินเหลือก็จัดแบ่งกำไร ถ้าสินทรัพย์ที่ยังอยู่ไม่พอจะคืนแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนให้ครบ
จำนวนที่ลงหุ้นส่วนที่ขาดไปนี้เรียกว่าขาดทุน ซึ่งต้องคิดเฉลี่ยช่วยกันขาดตามมาตรา 1062 และ
1063) ให้เสร็จสิ้นไป กฎหมายมาตรา 1059 ให้ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งปวงได้ตกลงทำการเป็น
หุ้นส่วนกันสืบไปโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา ดังนี้ถ้าหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งต้องการบอกเลิกห้าง
ก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1056 นี้

มาตรา 1057 บัญญัติว่า "ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดร้องขอเมื่อมีกรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง
ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ศาลอาจสั่งให้ห้างหุ้นส่วนสามัญเลิกกันเสียก็ได้ คือ

(1) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งนอกจากผู้ร้องฟ้องนั้นล่วงละเมิดบทบังคับใด ๆ อัน
เป็นข้อสาระสำคัญซึ่งสัญญาหุ้นส่วนกำหนดไว้แก่ตน โดยจงใจหรือเลินเล่ออย่างร้ายแรง

(2) เมื่อกิจการของห้างหุ้นส่วนนั้นจะทำได้ก็มิแต่ขาดทุนอย่างเดียว และไม่มีหวังจะ
กลับฟื้นตัวได้อีก

(3) เมื่อมีเหตุอื่นใด ๆ ทำให้ห้างหุ้นส่วนนั้นเหลือวิสัยที่จะดำรงคงอยู่ต่อไปได้"

ตามมาตรานี้เป็นกรเลิกห้างหุ้นส่วนโดยคำสั่งของศาล คือถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนใด
คนหนึ่ง ร้องขอเมื่อมีกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ศาลอาจสั่งให้ห้างหุ้นส่วนสามัญนั้นเลิก
กันเสียก็ได้ คือ

(1) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งนอกจากผู้ร้องฟ้องล่วงละเมิดบทบังคับใด ๆ อัน
เป็นข้อสาระสำคัญซึ่งสัญญาหุ้นส่วนกำหนดไว้แก่ตนโดยจงใจหรือเลินเล่ออย่างร้ายแรง

ตามอนุมาตรานี้ กฎหมายได้ให้อำนาจผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งซึ่งมิได้ละเมิด
ข้อบังคับอันเป็นข้อสาระสำคัญ ฟ้องผู้ล่วงละเมิดข้อบังคับอันเป็นข้อสาระสำคัญของสัญญา

เข้าหุ้นส่วน เช่น นายเอก นายโทและนายตรี เข้าหุ้นส่วนกัน ซึ่งรถยนต์สองแถวมาวิ่งรับส่งคนโดยสาร โดยตกลงให้นายเอกซึ่งขับรถยนต์ได้และมีใบอนุญาตให้ขับรถยนต์สาธารณะเป็นผู้ขับ นายโทเป็นผู้เก็บค่าโดยสาร นายตรีเป็นผู้ควบคุมการปล่อยรถออกจากท่า ต่อมา นายเอกไม่ยอมมาขับรถ หรือบางครั้งก็ดื่มสุราจนเมาไม่อาจทำหน้าที่ขับรถได้ หรือบางครั้งก็มาขับ บางครั้งก็หยุดหายไปหลายวัน นายโทและนายตรีก็ได้ตั้งเดือนหลายครั้ง แต่นายเอกก็ยังประพฤติอย่างนี้อยู่เสมอ ดังนั้นก็ถือว่า นายเอกได้ล่วงละเมิดบทบังคับใดๆ อันเป็นข้อสารสำคัญ ซึ่งสัญญาหุ้นส่วนกำหนดไว้แก่ตน โดยจงใจ หรือเลินเล่ออย่างร้ายแรง เพราะสัญญาตกลงให้นายเอกเป็นผู้ขับรถยนต์ เมื่อนายเอกไม่ขับรถก็ถือว่าละเมิดสัญญาอันเป็นข้อสารสำคัญ ถ้าบุคคลทั้งสามไม่สามารถจะตกลงเลิกห้างกันได้ นายโท หรือ นายตรี คนใดคนหนึ่ง ก็ร้องขอต่อศาล ขอให้ศาลสั่งเลิกห้างหุ้นส่วนได้ แต่นายเอก ผู้ล่วงละเมิดสัญญาไม่อาจร้องขอให้ศาลสั่งเลิกตาม มาตรานี้ได้

(2) เมื่อกิจการของห้างหุ้นส่วนนั้นจะทำไปก็มีแต่ขาดทุนอย่างเดียว และไม่มีหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้อีก

ตามอนุมาตรานี้จะต้องปรากฏว่ากิจการของห้างหุ้นส่วนนั้นถ้าจะทำต่อไปอีกก็มีแต่ขาดทุนอย่างเดียว และ ไม่มีหวังว่าจะฟื้นตัวได้อีก ทั้งสองอย่างประกอบกัน เพราะกิจการบางอย่างต้องอาศัยระยะเวลาหนึ่ง เมื่อดำเนินการในระยะแรกอาจขาดทุนชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ต่อไปก็จะมีกำไร เช่น เข้าหุ้นกันทำเหมืองแร่ดีบุก การที่จะหวังกำไรในระยะแรกๆ ย่อมเป็นไปได้ยาก เพราะในระยะแรกๆ จะต้องลงทุนมาก นับตั้งแต่ขอสัมปทาน ซื้อเครื่องจักร และเมื่อตั้งเป็นเหมืองแล้ว ยังต้องลงทุนปลูกสร้างโรงงาน ทำการขุดแร่ สืบฉีดดินร่อนหาแร่ต่อไปอีกเป็นเวลานาน ดังนั้นกฎหมายจึงต้องบัญญัติว่า การที่จะทำไปโดยมีแต่ขาดทุนอย่างเดียวเท่านั้นไม่พอ จะต้องได้ความว่าไม่มีหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้อีกด้วยเช่น ตั้งห้างหุ้นส่วนทำการค้าเครื่องก่อสร้าง ดำเนินกิจการมา 8 ปีแล้ว ขาดทุนทุกปีและในปีที่ 9 ก็มีแนวโน้มว่าจะต้องขาดทุนอีก หนังสือของห้างก็มากมาย ดูแล้วไม่มีหวังว่าจะฟื้นตัวได้อีกเลย ดังนี้ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนไม่สามารถตกลงเลิกห้างกันเองได้ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็ยื่นคำร้องต่อศาล ขอให้ศาลมีคำสั่งเลิกห้างได้

(3) เมื่อมีเหตุอื่นใด ๆ ทำให้ห้างหุ้นส่วนนั้นเหลือวิสัยที่จะดำรงคงอยู่ต่อไปได้

กรณีตามอนุมาตรา 3 นี้ กฎหมายบัญญัติไว้กว้างมาก เพราะใช้คำว่ามีเหตุอื่นใด ๆ ทำให้ห้างนั้นเหลือวิสัยที่จะดำรงคงอยู่ต่อไปได้ เช่น ขาดความกลมเกลียวในการที่จะดำเนินกิจการงานของห้างหุ้นส่วน เป็นต้นว่า ถึงคราวนัดประชุมก็ไม่มาประชุม หุ้นส่วนผู้จัดการก็ไม่สนใจจัดกิจการงานของห้าง ครั้นหุ้นส่วนอื่นจะขอจัดการก็ไม่ยอม มีการหักท้วงการดำเนินงานของผู้เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการอื่น จนไม่อาจจะจัดการงานได้ หุ้นส่วนคนอื่นก็พยายามจะนำความ

ลับในเชิงการค้าไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวหรือพรรคพวก หรือมีอำนาจมีตมามากความ เช่น มีการเรียกค่าคุ้มครอง ถูกรีดไถจากเจ้าหน้าที่ของรัฐจนไม่สามารถเปิดดำเนินกิจการต่อไปได้ เป็นต้น ดังนี้ถ้าตกลงเลิกห้ำงกันไม่ได้ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้เลิกห้ำงหุ้นส่วนได้

หมายเหตุ

ตามมาตรา 1057 (1), (2), (3) นี้ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนตกลงเลิกห้ำงกันเองได้ก็ไม่จำเป็นต้องร้องขอให้ศาลสั่งเลิก และไม่ต้องบอกกล่าวเลิกล่วงหน้าเป็นเวลาไม่น้อยกว่าหกเดือนก่อนสิ้นรอบปีในทางบัญชีการเงินของห้ำงตามมาตรา 1056

มาตรา 1058 บัญญัติว่า “เมื่อเหตุอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นเกี่ยวกับผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งซึ่งตามความในมาตรา 1057 หรือมาตรา 1067 เป็นเหตุให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลาย นอกนั้นมีสิทธิจะเรียกให้เลิกห้ำงหุ้นส่วนได้ไซ้ ในเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนเหล่านั้นยื่นคำร้อง ท่านว่าศาลจะสั่งให้กำจัดหุ้นส่วนผู้ต้นเหตุคนนั้นออกเสีย จากห้ำงหุ้นส่วนแทนสั่งให้เลิกห้ำงหุ้นส่วนก็ได้”

ในการแบ่งทรัพย์สินระหว่างห้ำงหุ้นส่วนกับผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งถูกจำกัดนั้น ท่านให้ตีราคาทรัพย์สินของห้ำงหุ้นส่วนตามราคาที่เป็นอยู่ในเวลาแรกยื่นคำร้องขอให้กำจัด”

ตามมาตรา นี้ ให้อำนาจผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด ที่มีได้มีส่วนผิอดันเป็นเหตุให้มีกรยื่นฟ้องขอให้เลิกห้ำงหุ้นส่วน ตามมาตรา 1057 หรือมาตรา 1067 แล้วแต่กรณี มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลให้ขับไล่ หุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุแห่งการเลิกห้ำงหุ้นส่วนออกจากห้ำงหุ้นส่วนแทนการสั่งเลิกห้ำง เช่น เมื่อเอกไม่ยอมชำระยนต์สองแถว ตามตัวอย่างในมาตรา 1057(1) ซึ่งโทกับตรี มีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่งเลิกห้ำงหุ้นส่วนได้ ถ้าโทและตรีเห็นว่ากรเลิกห้ำงหุ้นส่วนไม่เกิดผลดีก็อาจร้องขอต่อศาล ให้ศาลสั่งกำจัดเอก ผู้เป็นต้นเหตุออกจากห้ำงหุ้นส่วนเสียก็ได้ หรือกรณีตัวอย่างในมาตรา 1057 (1) ถ้า เอก,โท,ตรี ได้จดทะเบียนเป็นห้ำงหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์นำรถยนต์มาวิ่งรับส่งคนโดยสารในซอยเจริญสนิทวงศ์ 37 ต่อมานายเอกได้ซื้อรถยนต์สองแถวมาวิ่งแย่งรับส่งคนโดยสารในซอยดังกล่าวเหมือนกัน ซึ่งถือว่าเป็นการแข่งขันกับกิจการของห้ำงหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียนที่ เอก, โท, ตรี เป็นหุ้นส่วนกัน อันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 1066 ซึ่งหุ้นส่วนที่เหลือ คือ โท และ ตรี มีสิทธิร้องขอต่อศาลให้เลิกห้ำงหุ้นส่วนได้ตามความในมาตรา 1067 เมื่อโทและตรีเห็นว่า การเลิกห้ำงจะไม่เป็นผลดีแก่เข้าทั้งสอง โทและตรีก็อาจยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งกำจัดเอกให้ออกจากห้ำงหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล

ตามมาตรา 1058 นี้มีปัญหว่า การที่จะยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งขับไล่หุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุออกจากห้ำงนั้น จะต้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายที่มีได้มีส่วนผิตร่วมลงชื่อกันทั้งหมดในคำร้องหรือไม่

เรื่องนี้ ถ้าดูตามตัวบทแล้ว ก็จะต้องตีความว่า ต้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายที่มีได้มีส่วนผิดร่วมลงชื่อด้วยกันหมดทุกคน เพราะตัวบทใช้คำว่า “...ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายนอกนั้น... ในเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนเหล่านั้นยื่นคำร้อง” ซึ่งหมายความว่า หุ้นส่วนอื่นทั้งหมดรวมกันฟ้องหุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุแห่งการเลิกห้าง ขอให้ศาลกำจัดหุ้นส่วนผู้นั้นออกเสียจากห้าง ทั้งนี้ย่อมเป็นการแสดงความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นทั้งหลายนั้นว่า ต้องการจะเข้าหุ้นกันต่อไป โดยไม่ต้องการเลิกห้างหุ้นส่วน

แต่อย่างไรก็ตามได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 3981/2593 ได้วินิจฉัยไว้ว่า ตามมาตรา 1057 หุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็ฟ้องขอให้เลิกห้างได้ ดังนั้นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งก็นำจะฟ้องขอให้ขับไล่หุ้นส่วนผู้เป็นต้นเหตุได้

การกำจัดผู้เป็นหุ้นส่วนออกจากห้างก็ต้องมีการแบ่งทรัพย์สินกันระหว่างหุ้นส่วนที่ยังอยู่กับหุ้นส่วนที่ถูกกำจัด จึงต้องมีการตีราคาทรัพย์สินกัน

ดังนั้นเพื่อมิให้เกิดปัญหาในเรื่องการตีราคาทรัพย์สิน ตามมาตรา 1058 วรรค 2 จึงบัญญัติให้ตีราคาทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนที่เป็นอยู่ในวันยื่นคำร้องขอให้กำจัด เพราะฉะนั้นถ้าในวันยื่นคำร้องนั้นทรัพย์สินของห้างมีมากกว่าทุนและหนี้สินของห้าง ก็ต้องมีการคืนทุนให้ผู้ถูกกำจัดพร้อมทั้งแบ่งกำไรให้เขาด้วย แต่ถ้าทรัพย์สินของห้างมีน้อยกว่าทุนและหนี้สินของห้างก็ต้องถือว่าห้างหุ้นส่วนขาดทุน ผู้ถูกกำจัดก็ต้องเจียดขาดทุนด้วย แต่อย่างไรก็ตามผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด อาจตกลงแบ่งทรัพย์สินและหนี้สินกันระหว่างหุ้นส่วนที่ยังอยู่กับหุ้นส่วนที่ถูกกำจัดเป็นอย่างไรก็ได้ เพราะเป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชนจะตกลงให้ผิดแผกแตกต่างกับกฎหมายอย่างไรก็ได้ ถ้ามีใช้กฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตามมาตรา 151

สำหรับหนี้สินของห้างซึ่งมีมูลหนี้เกิดขึ้นก่อนหุ้นส่วนที่ถูกกำจัดได้ออกไป หุ้นส่วนที่ถูกกำจัดยังต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้ยู่ ทำนองเดียวกับความรับผิดชอบของหุ้นส่วนที่ออกไปตามมาตรา 1051 และ 1068 บัญญัติไว้นั่นเอง

มาตรา 1059 บัญญัติว่า “ถ้าเมื่อสิ้นกำหนดกาลซึ่งได้ตกลงกันไว้ และผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายหรือผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งเคยได้จัดการอยู่ในระหว่างกำหนดนั้นยังคงดำเนินการค้าของห้างหุ้นส่วนอยู่ต่อไปโดยมิได้ชำระบัญชีหรือชำระเงินกันให้เสร็จไปไซ้ ท่านให้ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งปวงได้ตกลงคงทำการเป็นหุ้นส่วนกันสืบไปโดยไม่มีกำหนดกาล”

ได้กล่าวมาแล้วในมาตรา 1055 (2) ว่า ห้างหุ้นส่วนอาจจะเลิกกันได้เมื่อถึงเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ แต่ถ้าปรากฏว่าเมื่อได้ถึงกำหนดเวลานั้นแล้ว ห้างหุ้นส่วนนั้นยังดำเนินกิจการค้าอยู่โดยมิได้มีการชำระบัญชีหรือชำระเงินกัน โดยพฤติการณ์ดังนี้กฎหมายถือว่า ห้างนั้นยังไม่เลิกและคงอยู่ต่อไปโดยไม่มีกำหนด ถ้าต่อมาต้องการและเลิกห้างก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1056 และ

ถ้ามีหุ้นส่วนเข้ามาใหม่ หุ้นส่วนคนใหม่ก็ต้องรับผิดชอบในหนี้สินของห้างทั้งหมดไม่ว่าหนี้สินนั้นจะเกิดเมื่อใด ตามมาตรา 1052

แต่ถ้าเมื่อถึงเวลาที่ได้ตกลงกันได้ ได้มีการชำระบัญชีหรือได้ชำระเงินกันไปแล้วก็ เป็นอันว่าห้างหุ้นส่วนนั้นได้เลิกกันแล้ว ถ้าต่อมากมีการตกลงเข้าหุ้นส่วนกันอีกก็เป็นเรื่องของ การตั้งห้างหุ้นส่วนขึ้นมาใหม่ คนที่มาเข้าหุ้นด้วยในคราวหลังก็ไม่ต้องรับผิดชอบในหนี้ของห้างหุ้นส่วน เดิมที่ได้เลิกไป เช่น เอก, โท, ตรี ได้เข้าหุ้นส่วนกันทำธุรกิจการค้าเครื่องหนัง กำหนดระยะเวลา ไว้สามปี เมื่อครบสามปีก็ได้เลิกห้างและมีการชำระบัญชีกันปรากฏว่าขาดทุน และยังเป็น หนี้บุคคลภายนอกอีก 7 หมื่นบาท ถ้าต่อมาเอก, โท และตรี ได้ตกลงเข้าหุ้นกันใหม่ทำธุรกิจ การค้าเครื่องหนังเหมือนเดิม และในการเข้าหุ้นกันครั้งนี้ได้มีนายจัตวาเข้ามาร่วมหุ้นด้วยดังนี้ หนี้สิน 7 หมื่นบาทของห้างเดิม นายจัตวาไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกับนายเอก, นายโท และนายตรี เพราะไม่ใช่กรณีตามมาตรา 1052

มาตรา 1060 บัญญัติว่า “ในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ในมาตรา 1055 อนุ- มาตรา (4) หรืออนุมาตรา (5) นั้น ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่รับซื้อหุ้นของผู้ที่ออกจากหุ้นส่วนไป ไซ้ ท่านว่าสัญญาหุ้นส่วนนั้นก็ยังใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน”

เมื่อมีเหตุที่จะทำให้ห้างหุ้นส่วนเลิกกันตามมาตรา 1055 (4) หรือ (5) นั้น ห้างหุ้น ส่วนนี้อาจดำเนินกิจการต่อไปได้ ถ้าหากว่าผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ ได้รับซื้อหุ้นของผู้ที่ได้ออกไป หรือได้รับซื้อหุ้นของผู้ตาย, ผู้ล้มละลาย หรือผู้ไร้ความสามารถ กฎหมายถือว่าห้างหุ้นส่วนนั้น ยังไม่เลิกกัน สัญญาเข้าหุ้นยังคงใช้ได้ต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ด้วยกัน เช่น เอก, โท, ตรี และจัตวา เข้าหุ้นกัน ต่อมานายเอกต้องการเลิกห้างเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายอย่างอื่น ดังนี้ ถ้าโท, ตรี หรือจัตวา คนใดคนหนึ่งได้รับซื้อหุ้นของนายเอกไว้ ห้างหุ้นส่วนนี้ก็ยังไม่เลิกกัน หรือถ้านายเอกได้ถึงแก่กรรม แต่นายโท นายตรี และนายจัตวาไม่ต้องการให้เลิกห้าง นายโท, นายตรี หรือนายจัตวา คนใดคนหนึ่งก็ต้องรับซื้อหุ้นของนายเอกไว้ ห้างหุ้นส่วนนี้ก็ยังไม่เลิกกัน ถ้ามีผู้ใดมาขอเข้าหุ้นอีก ผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบในหนี้สินของห้างที่เกิดขึ้นก่อนตนเข้ามาด้วย ตาม มาตรา 1052

การชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญ

ห้างหุ้นส่วนนั้น เมื่อเลิกกันก็ต้องมีการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินหนี้สินของห้าง เพราะ การเข้าหุ้นส่วนกันนั้นก็ต้องมีการลงหุ้นกัน มีการเอาทรัพย์สินมารวมกันเป็นทุนของห้างหุ้นส่วน ในระหว่างดำเนินงานของห้าง ๆ ผู้เป็นหุ้นส่วนบางคนก็อาจได้จ่ายเงินของตนตรงไปก่อน หรือบางคนก็ได้เบิกเงินของห้างมาใช้จ่ายในการดำเนินงานที่เหลือก็ต้องคืนห้างหุ้นส่วนไป ห้าง หุ้นส่วนอาจเป็นลูกหนี้หรือเจ้าหนี้บุคคลภายนอก เมื่อเลิกห้างหุ้นส่วนจึงต้องมีการชำระสะสาง หนี้สิน แบ่งทรัพย์สิน มีการคืนทุนแบ่งกำไรหรือเฉลี่ยช่วยกันขาดทุน การกระทำอย่างนี้เรียกว่า

การชำระบัญชี ซึ่งผิดกับการคิดบัญชีเพื่อแบ่งกำไรขาดทุนกันในตอนปลายปี

กล่าวโดยย่อการชำระบัญชีก็คือ การรวบรวมทรัพย์สินทั้งหมดของห้างหุ้นส่วนเพื่อนำมาชำระหนี้ คืนส่วนลงทุนให้แก่หุ้นส่วน ถ้ามีเงินเหลือก็นำมาแบ่งกำไร หากรวบรวมทรัพย์สินแล้วยังไม่พอชำระหนี้ หรือไม่พอใช้คืนส่วนลงทุน ก็ถือว่าขาดทุน ซึ่งต้องเฉลี่ยช่วยกันขาด

มาตรา 1061 บัญญัติว่า “เมื่อห้างหุ้นส่วนเลิกกันแล้วก็ให้จัดการชำระบัญชีวันแต่จะได้ออกเงินให้จัดการทรัพย์สินโดยวิธีอื่นในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกัน หรือว่าห้างหุ้นส่วนนั้นศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย

ถ้าการเลิกห้างหุ้นส่วนนั้นได้เป็นไปโดยที่เจ้าหนี้เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าวที่ดี หรือโดยที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งล้มละลายก็ดี ท่านว่าจะงดการชำระบัญชีเสียได้ต่อเมื่อเจ้าหนี้คนนั้น หรือเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์ยินยอมด้วย

การชำระบัญชานั้น ให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดด้วยการจัดทำหรือให้บุคคลอื่น ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้แต่งตั้งขึ้นนั้นเป็นผู้จัดทำ

การแต่งตั้งผู้ชำระบัญชี ให้วินิจฉัยชี้ขาดโดยคะแนนเสียงข้างมากของผู้เป็นหุ้นส่วน”

มาตรา 1061 นี้ เป็นเรื่องการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน ถ้าเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน ก็ต้องนำบทบัญญัติในหมวด 5 ตั้งแต่มาตรา 1247 ถึงมาตรา 1273 มาใช้บังคับ

ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนนั้น เมื่อเลิกกันแล้ว ก็ต้องจัดการชำระบัญชี เว้นแต่จะได้ออกเงินให้จัดการทรัพย์สินโดยวิธีอื่นในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกัน เช่น ถ้าเป็นห้างหุ้นส่วนเล็ก ๆ เงินทุนไม่มากและไม่ได้เป็นหนี้บุคคลภายนอก ก็อาจตกลงแบ่งทรัพย์สินกันเองในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกัน ก็อาจไม่มีการชำระบัญชีก็ได้ หรือว่าห้างหุ้นส่วนนั้นศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย ก็อาจจะไม่ต้องมีการชำระบัญชีก็ได้

ถ้อยคำในมาตรา 1061 วรรคแรกก็กล่าวว่า “ห้างหุ้นส่วนนั้นศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย” นั้น ทำให้เห็นได้ว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนมิได้เป็นนิติบุคคล ศาลจะพิพากษาให้ล้มละลายได้อย่างไร จะแปลว่าหมายถึงห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนก็ไม่ได้ เพราะกรณีของห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน และห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้นได้มีบทบัญญัติเรื่องการชำระบัญชีไว้โดยเฉพาะต่างหากแล้ว เหตุที่มาตรา 1061 บัญญัติไว้เช่นนี้ เข้าใจว่าเป็นเพราะเดิมที่ผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนอาจถูกฟ้องในนามของห้างให้ล้มละลายได้ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย ร.ศ. 30 มาตรา 35 แต่พระราชบัญญัติดังกล่าวได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 แล้วพระราชบัญญัติฉบับหลังมิได้กล่าวถึงกระบวนการในกรณีที่ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนถูกฟ้องล้มละลายเลย จึงน่าจะจะต้องถือว่าห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนไม่อาจถูกฟ้องให้ล้มละลายได้อีกต่อไป ถ้อยคำในมาตรา 1061 วรรคแรก

ดังกล่าวนั้นน่าจะจะต้องแปลว่าเป็นกรณีที่ห้างหุ้นส่วนมีหนี้สินมาก ผู้เป็นหุ้นส่วนก็ไม่สามารถชำระหนี้ได้ จนเจ้าหนี้ฟ้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนล้มละลายเพราะหนี้สินของห้างซึ่งในกรณีเช่นนี้ห้างก็ต้องเลิกเหมือนกันโดยผลของมาตรา 1055 (5) และกรณีเช่นนี้ ผู้เป็นหุ้นส่วนจะตกลงจัดการทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนเป็นอย่างไรไม่ได้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ย่อมต้องเข้ามาจัดการทรัพย์สินของหุ้นส่วนผู้ล้มละลาย หนี้ของห้างก็เป็นหนี้ของหุ้นส่วนผู้ล้มละลายด้วย เพราะผู้เป็นหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบไม่จำกัด การจัดการสะสางหนี้สินต่าง ๆ จึงต้องเป็นไปตามกฎหมายล้มละลาย¹

ตามมาตรา 1061 วรรคที่สอง เป็นการเลิกห้างหุ้นส่วนโดยเจ้าหนี้เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าว หรือโดยที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งล้มละลาย ท่านว่าจะงดการชำระบัญชีเสียได้ต่อเมื่อเจ้าหนี้คนนั้น หรือเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์ยินยอม

สำหรับกรณีที่ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าหนี้ นั้น ตัวบทใช้คำว่า “ถ้าการเลิกห้างหุ้นส่วนนั้นได้เป็นไปโดยที่เจ้าหนี้เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าว” คล้ายกับว่าเป็นเรื่องเจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนฟ้องขอให้เลิกห้าง ซึ่งนักกฎหมายบางท่านเห็นว่าเป็นกรณีเจ้าหนี้ฟ้องผู้เป็นหุ้นส่วน แล้วผู้เป็นหุ้นส่วนไม่มีทรัพย์สินพอชำระหนี้ เจ้าหนี้จะเข้าไปยึดทรัพย์ของห้างก็ไม่ได้ จึงต้องขอให้ศาลสั่งเลิกห้าง เพื่อจะได้เอาทรัพย์สินส่วนของลูกหนี้ มาชำระหนี้²

แต่ความเห็นดังกล่าวยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ เพราะการเลิกห้างซึ่งมีบัญญัติไว้ในมาตรา 1055 และ 1057 มิได้กล่าวว่าเจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องให้เลิกห้างได้ และเจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนก็น่าจะยึดทรัพย์สินของห้างได้อยู่แล้ว เพราะทรัพย์สินนั้นถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์รวมของผู้เป็นหุ้นส่วนอยู่ด้วย หากจำเป็นต้องมาฟ้องให้เลิกห้างแต่อย่างใดไม่³ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 838/2503 วินิจฉัยว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนทรัพย์สินหรือเงินลงทุนของผู้เป็นหุ้นส่วนยังถือว่าเป็นของผู้เป็นหุ้นส่วนอยู่ เจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิเอามาชำระหนี้ได้เสมอ

การเลิกห้างหุ้นส่วนโดยที่เจ้าหนี้เฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้ให้คำบอกกล่าวก็ดี หรือโดยที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งล้มละลายก็ดี การที่จะตกลงกันจัดการทรัพย์สินโดยวิธีอื่นนั้น จะทำได้ก็ต่อเมื่อเจ้าหนี้ของผู้เป็นหุ้นส่วนคนนั้น หรือเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์ (เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์) ได้ให้ความยินยอม เพราะการจัดการทรัพย์สินโดยวิธี

1 โสภณ รัตนากร, ในหนังสือที่อ้างข้างต้น หน้า 125-126

2 ทวี เจริญพิทักษ์, คำอธิบายโดยพิสดารกฎหมายหุ้นส่วนและบริษัท พ.ศ. 2504 หน้า 144 โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดแสงสว่าง

3 โสภณ รัตนากร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท พ.ศ. 2521, หน้า 127 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อื่นในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันนั้น อาจเป็นการเสียหายแก่เจ้าหนี้ผู้ซึ่งฟ้องหุ้นส่วนเป็นส่วน
ตัวได้ หรือกรณีที่ผู้เป็นหุ้นส่วนล้มละลาย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ต้องเข้ามาจัดการทรัพย์สิน
ของลูกหนี้เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายตาม พ.ร.บ. ล้มละลาย มาตรา 22 ดังนั้นถ้าจะไม่มี
การชำระบัญชีก็ต้องให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ยินยอมด้วย

ตามมาตรา 1061 วรรค 3 การชำระบัญชีนั้นจะให้ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดด้วยกัน
จัดทำ หรือให้บุคคลอื่นซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้แต่งตั้งขึ้นมาเป็นผู้จัดทำก็ได้ ซึ่งโดยมากจะตั้ง
บุคคลที่มีความรู้ในทางบัญชีเป็นผู้ชำระบัญชี และอาจจะตั้งเพียงคนเดียวหรือหลายคนก็ได้

การตั้งผู้ชำระบัญชื่อนั้น ให้วินิจฉัยชี้ขาดโดยคะแนนเสียงข้างมากของผู้เป็นหุ้นส่วน
ถ้าหากไม่สามารถตกลงตั้งผู้ชำระบัญชีกันได้ ก็อาจมีการร้องขอต่อศาลให้ศาลตั้งผู้ชำระบัญชี
ให้ได้ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 302/2488 วินิจฉัยว่า แม้ห้างหุ้นส่วนเลิกกันมานานแล้วก็ไม่เป็น
เหตุขัดขวางต่อการที่จะฟ้องขอให้ศาลตั้งผู้ชำระบัญชี

อำนาจหน้าที่ของผู้ชำระบัญชีของห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน

ผู้ชำระบัญชื่อนั้นก็คือตัวแทนของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายนั่นเอง ฉะนั้นเมื่อผู้เป็นหุ้น
ส่วนทั้งหลายไม่พอใจผู้ชำระบัญชี ก็อาจลงมติถอดถอนผู้ชำระบัญชีออกจากตำแหน่งได้ดังคำ
พิพากษาฎีกาที่ 1140/2499 วินิจฉัยไว้ว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนเลิกกิจการตั้งผู้ชำระ
บัญชีกันเอง ถ้าผู้ชำระบัญชีได้ลงมติในเรื่องทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนไปประการใดก็เป็นเพียง
ความเห็นของผู้ชำระบัญชีซึ่งเป็นผู้กระทำแทนห้างหุ้นส่วน หากห้างหุ้นส่วนไม่เห็นด้วยก็ชอบ
ที่จะบอกปิดหรือถอดถอนผู้ชำระบัญชื่อนั้นเสียเองได้

ผู้ชำระบัญชื่อนั้นมีหน้าที่เก็บรวบรวมทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนตลอดจนเรียกหนี้สิน
ที่บุคคลภายนอกค้างชำระห้างหุ้นส่วน ในการเก็บรวบรวมทรัพย์สินก็อาจมีการจำหน่ายทรัพย์สิน
ของห้างได้ด้วย แต่ถ้าจะฟ้องคดีก็ต้องได้รับมอบอำนาจจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายเสียก่อน
และจะฟ้องในนามตนเองไม่ได้ ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 2061/2492 วินิจฉัยไว้ว่า "การฟ้องคดี ผู้
ชำระบัญชีก็ต้องได้รับมอบอำนาจจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายด้วย จะฟ้องในนามตนเองหาได้ไม่...
ซึ่งแตกต่างจากอำนาจของผู้ชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน, ห้างหุ้นส่วนจำกัดและ
บริษัทจำกัด ซึ่งมีอำนาจฟ้องคดีในนามของตนเองได้ตามมาตรา 1259 (1) โดยไม่ต้องได้รับ
มอบอำนาจจากผู้เป็นหุ้นส่วนหรือกรรมการบริษัทอีก

มีปัญหาว่า ผู้ชำระบัญชีที่ศาลได้แต่งตั้งขึ้นตามคำร้องขอของผู้เป็นหุ้นส่วนจะมี
อำนาจฟ้องคดีเรียกหนี้สินแทนห้างหุ้นส่วนได้หรือไม่ ตามปัญหาที่ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1366/
2481 วินิจฉัยว่า ผู้ชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียนที่ศาลตั้ง มีอำนาจฟ้องคดีเรียก
หนี้สินแทนห้างได้

มาตรา 1062 บัญญัติว่า “การชำระบัญชี ให้ทำโดยลำดับดังนี้ คือ

(1) ให้ชำระหนี้ทั้งหลายซึ่งค้างชำระแก่บุคคลภายนอก

(2) ให้ชดใช้เงินตรองและค่าใช้จ่ายซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกของตนไปเพื่อจัดการ
ค่าของห้าง

(3) ให้คืนทุนทรัพย์ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนแต่ละคนได้ลงเป็นหุ้น

ถ้ายังมีทรัพย์เหลืออยู่อีกเท่าไร ก็ให้เฉลี่ยแจกเป็นกำไรในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วน”

มาตรา 1063 บัญญัติว่า “ถ้าเมื่อได้ชำระหนี้ซึ่งค้างชำระแก่บุคคลภายนอก และชดใช้
เงินตรองและค่าใช้จ่ายแล้ว สินทรัพย์ที่ยังอยู่ไม่พอจะคืนแก่ผู้เป็นหุ้นส่วนให้ครบจำนวนที่
ลงหุ้นไว้ ส่วนที่ขาดนี้คือขาดทุน ซึ่งต้องคิดเฉลี่ยช่วยกันขาด”

ทั้งสองมาตรานี้เป็นเรื่องลำดับแห่งการชำระบัญชี คือเมื่อผู้ชำระบัญชีได้รวบรวม
ทรัพย์สินของห้างเสร็จสิ้นแล้ว ผู้ชำระบัญชีก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 1062 และมาตรา 1063
ดังต่อไปนี้ คือ

(1) ต้องชำระหนี้ทั้งหลายที่ค้างชำระแก่บุคคลภายนอก

บุคคลภายนอกตามมาตรา นี้ คือ บุคคลอื่นนอกจากผู้เป็นหุ้นส่วน ดังนั้นถ้าห้างหุ้นส่วน
เป็นหนี้บุคคลภายนอก ผู้ชำระบัญชีก็ต้องจัดการชำระหนี้ให้บุคคลภายนอกก่อน เช่นเป็นหนี้ค่า
ซื้อสินค้ามาขายในกิจการของห้างหุ้นส่วน หนี้ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินกิจการของห้างหุ้นส่วน
หนี้ค่าใช้จ่ายในการชำระบัญชี หนี้เหล่านี้เป็นหนี้ลำดับแรกที่ผู้ชำระบัญชีต้องจัดการชดใช้ให้
บุคคลภายนอก

(2) ชดใช้เงินตรองและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกของตนไป เพื่อจัด
การค่าของห้าง

หนี้อันดับที่สองนี้ เป็นหนี้ซึ่งต้องชำระแก่ผู้เป็นหุ้นส่วน เช่น หุ้นส่วนผู้จัดการได้
นำเงินของตนออกชำระหนี้แทนห้างไป หรือผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกค่าใช้จ่ายในการจัดกิจการของ
ห้างไปก่อน ผู้ชำระบัญชีก็ต้องจัดการชดใช้ให้ผู้เป็นหุ้นส่วน

(3) คืนทุนทรัพย์ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนแต่ละคนได้ลงเป็นหุ้น

เมื่อได้ชำระหนี้ทั้งสองอันดับข้างต้นแล้ว ถ้ายังมีเงินเหลืออยู่ ก็ต้องคืนทุนให้แก่ผู้
เป็นหุ้นส่วนแต่ละคน สำหรับผู้ที่ลงหุ้นด้วยเงินก็คืนเงินให้ตามจำนวนที่ลงหุ้น ผู้ที่ลงหุ้นด้วย
ทรัพย์สินอย่างอื่นก็ต้องดูว่าถ้าเป็นการนำทรัพย์สินมาให้ตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่ห้างก็ต้องคืนตาม
ราคาที่ได้ตกลงกันได้ หรือตามความเป็นจริงในขณะลงหุ้น แต่ถ้าเป็นการเอาทรัพย์สินมาให้ใช้
เป็นการลงหุ้น ก็ต้องคืนตัวทรัพย์นั้นไปตามสภาพที่เป็นอยู่ ส่วนการลงหุ้นด้วยแรงแม้จะได้ตี
ราคาค่าแรงงานไว้ ก็ไม่ต้องคืนค่าแรงให้ไป เว้นแต่จะได้ตกลงกันได้เป็นอย่างอื่น

(4) เฉลี่ยกำไรและขาดทุน

ถ้าต้นทุนแล้วยังมีทรัพย์สินเหลือ ก็นับว่าห้างมีกำไร แต่ถ้าทรัพย์สินไม่พอคืนค่าหุ้น ก็นับว่าห้างขาดทุน ไม่ว่าจะมียกไรหรือขาดทุน ก็ต้องเฉลี่ยกันตามส่วนที่ลงทุนไว้แต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น